

Оксана Свириденко
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

«КАЖДОЕ ИЗ ТВОИХ ПИСЕМ ДЛЯ МЕНЯ ЗАМЕЧАТЕЛЬНАЯ ЭПОХА»: ОСОБЛИВОСТІ ЛИСТУВАННЯ А. МЕТЛИНСЬКОГО З І. СРЕЗНЕВСЬКИМ

У статті аналізується епістолярна спадщина українського романтика А. Метлинського. Розглядаються насамперед листи, адресовані І. Срезневському. Аналіз змісту і форми епістолярної прози А. Метлинського здійснюється крізь призму романтичної естетики. Доведено, що лірична складова є структуротворчою в епістолах А. Метлинського, його листи мають сповідальний характер, є простором самопізнання і самовизначення адресанта. Досліджуються також елементи літературної критики у листах А. Метлинського. Констатується, що епістолярій А. Метлинського є зразком романтичної епістолярної прози в її українському варіанті.

Ключові слова: романтизм, епістола, епістолярна проза романтиків, лірична складова.

В статье анализируется эпистолярное наследие украинского романтика А. Метлинского. Рассматриваются прежде всего письма, адресованные И. Срезневскому. Анализ содержания и формы эпистолярной прозы А. Метлинского осуществляется через призму романтической эстетики. Доказано, что лирическая составляющая есть структурообразующей в эпистолах А. Метлинского, его письма имеют исповедальный характер, выступают пространством для самопознания и самоопределения адресанта. Исследуются также элементы литературной критики в письмах А. Метлинского. Констатируется, что эпистолярий А. Метлинского является образцом романтической эпистолярной прозы в ее украинском варианте.

Ключевые слова: романтизм, эпистола, эпистолярная проза романтиков, лирическая составляющая.

The article analyses the epistolary heritage of Ukrainian romanticist A. Metlynskyi. First of all the letters, addressed to I. Sresnevskyi have been analyzed. Context and form analyses of epistolary prose have been done in the light of romantic aesthetics. It was established, that the lyrics is a structural element in A. Metlynskyi's epistolary, his letters have character of confession and are space for self-cognition and self-actualization of the addresser. The elements of literary critics in A. Metlynskyi's letters have been also analyzed. It was stated, that A. Metlynskyi's epistolary. It was analyzed, that A. Metlynskyi's epistolary is a sample of romantic epistolary prose in its Ukrainian variant.

Key words: romanticism, epistle, epistolary prose of romanticists, lyrical element.

Аналізуючи здобутки вітчизняної літературознавчої науки, неможливо не помітити той факт, що в останні десятиліття суттєво зросла увага дослідників до письменницького епістолярію. Варто назвати праці М. Коцюбинської, О. Галича, Ж. Ляхової, В. Кузьменка, Г. Мазохи, А. Ільків та ін. При цьому епістолярна проза українських романтиків залишається фактично недослідженою. Ця обставина, а також спроба поглянути на епістолярну практику представників українського романтизму безпосередньо крізь призму естетики романтизму зумовили вибір теми пропонованого дослідження. Мета статті – дослідити особливості епістолярної спадщини та епістолярної манери А. Метлинського на матеріалі його листування з І. Срезневським.

Епістолярній спадщині А. Метлинського, який в добу радянського літературознавства отримав ярлик «антипода Т. Шевченка», так званого реакційного, пасивного романтика, пощастило ще менше, ніж його поетичному доробку. Оpubліковані А. Шамраєм у другому томі книги «Харківська школа романтиків», ці листи так і не дочекалися свого дослідника і поціновувача. А проте вони містять чимало цінних матеріалів, які стосуються феномену творчості А. Метлинського зокрема й української літератури доби романтизму взагалі. Епістоли А. Метлинського цінні також і як зразки романтичної епістолярної прози в її власне українському варіанті.

За спостереженнями дослідників, романтики виступили новаторами в царині епістолярної прози. Це новаторство було зумовлене особливою роллю ліричної складової в естетиці та творчості романтиків [2, с. 313]. Листи романтиків досить часто нагадували фрагменти душевної сповіді адресантів, особливо якщо адресатом виступала особа духовно близька адресанту. У таких дружніх листах матеріальна грань світу завжди відступала на задній план. Вона «проступала» з листів романтиків ніби проміж іншим. Її аналіз посідав другорядне місце як у художньому, так і епістолярному доробку представників романтичного напрямку. Яскравим прикладом такої тенденції може бути лист А. Метлинського до І. Срезневського від 26 вересня 1939 року. Цей лист, як і решта інших листів, багатий насамперед на глибинну інтроспекцію, на властиво романтичне самозаглиблення і самопізнання адресанта.

Без перебільшення можна стверджувати, що листи від І. Срезневського були ледь чи не єдиною розрадою для А. Метлинського, який, за спогадами сучасників, був ідеалістом і песимістом водночас. «Ждал я письма от Вас из Харькова, из Полтавы, Курска, Тулы, из Белгорода двух. ... Теперь жду несколько строк из Петербурга», – писав він у вже згаданому листі до І. Срезневського¹ [3, с. 128]. Відсутність цих листів сприймалася ним як душевна катастрофа, як втрата духовного зв'язку. «Разделенные пространством, будем дружно соединены духом» [3, с. 133], – закликав він адресата. Адже саме І. Срезневський, як зізнавався А. Метлинський, був тією єдиною людиною, яка спроможна була порятувати його від настроїв відчаю і

¹ Тут і далі тексти листів А. Метлинського друкуються за авторською редакцією.

безнадії, що роз'їдали його душу: «Когда я терял упование на жизнь, Вы освещали и мою темную судьбу уверенностию в жизни и в добре» [3, с. 128].

Зміст і форма цього листа постають як моноліт, про що писав і сам А. Метлинський. Та душевна туга, яка керувала А. Метлинським, відсутність яскравих подій, які б наповнили життя помітним змістом, надали б йому присмаку стрімкої повноплинності – усе це позначилося й на темпоритмі його листовної розмови з І. Срезневським: «Как видите, письмо мое тянется вяло, – начал я какой то странной фигурой риторического распространения предложений – что делать? – оно скучно, потому что жить скучно и даже воспоминания моей бестолковой жизни с часу на час как то глупее, а настоящее темнее, однообразнее, безотраднее...» [3, с. 128].

Міра відвертості А. Метлинського (коли мовиться про самоаналіз у листовних розмовах із І. Срезневським) є вражаючою. Водночас вражаючою є гранична міра печалі, про яку пише А. Метлинський, подаючи образ самого себе: «Счастлив я, что не обладаю даром какогонибудь из знаменитостей – душа моя полна печали, я напоил бы ею сердце людей» [3, с. 128]. Немов розтинаючи перед І. Срезневським свою душу, А. Метлинський писав: «Тоска и скука свили в ней самое прочное гнездо для себя. Лень ли это, болезнь ли, не знаю, но сколько достанет воли постараюсь вырваться из этого состояния» [3, с. 141]. Як свідчать епістолярні джерела, окрім фізичних недугів, А. Метлинський страждав на іпохондрію: «Судьба словно гонит меня» [3, с. 136]. Передчуття близької смерті супроводжувало митця впродовж усього життя, що не могло не накладати відбиток на характер його художньої творчості і навіть на вибір псевдоніму – Амвросій Могила.

Нерідко А. Метлинський відкриває перед І. Срезневським найпотаємніші, найтемніші закутки своєї душі й описує гру своєї хворобливої уяви: «Я сделался игралищем своей собственной фантазии, которая вертит мною часто как хочет против моей воли» [3, с. 141]. «Не знаю отчего, но для несчастий настоящих у меня больше мужества чем у когонибудь в мире, для грозящих даже пустяков у меня целые тучи самых убийственных мыслей ... Дня за два, например, я вообразил, что от этого могу сойти с ума и все это с такими ужасными подробностями, что, воображая, что я буду говорить в этом состоянии, чуть ли не понес *ахиню*» [3, с. 128]. І миттєво гіркота змінюється іронічним настроєм: «Кстати! Не от этого ли Ваш Афинский или Офенский язык?» [3, с. 132]. Такі різкі переходи були типовими для епістолярних текстів А. Метлинського. Романтики, за спостереженнями А. Єлістратової, пишуть своїм адресатам, керуючись миттєвим настроєм, а тому дуже часто переходять від смутку до жарту і навпаки [2, с. 132].

У листах А. Метлинського присутні й типово романтичні «пейзажі душі», тобто ліричні фрагменти, у яких психологічне самостереження автора здійснюється крізь призму спостережень за природою: «Я живу воображением, и потому вся жизнь его – небо покрытое тучами и грязью» [3, с. 131]. Варто звернути увагу на те, що тут йдеться не про світову скорботу чи космічний песимізм, які характеризують західноєвропейську романтичну

поезію та епістолярну практику, а про національну тугу як основний умонастрій українського романтизму в його розмаїтих проявах. З листів А.Метлинського стає зрозумілим, що «пейзаж» його душі цілком залежав від українського суспільно-політичного «пейзажу», тобто становища. Так, у листі до І. Срезневського від 5 травня 1840 року романтик зауважував: «Пишу к Вам, Измаил Иванович, из Украины, которая в это время смотрит совсем не Украиной: бытие мое мрачно, сумрачно, и дождь на дворе холодный – осенний» [3, с. 132]. Уболівання за долю України, яка опинилася під імперським тиском й загрозою повного знищення, пронизують епістолярну прозу А. Метлинського взагалі, але особливо відчутні вони в поодиноких україномовних листах до В.Анастасевича: «Гине рідна головонька, мовкне рідна мовонька. Гірко, гірко на серці, як подумаєш, що швидко батьківського слова син не зрозуміє» [3, с. 121]. І хоча в листах А. Метлинського до І. Срезневського Україна нерідко фігурує саме як Малоросія, проте митець постійно демонструє високу міру національної самосвідомості та гордості, коли мова ведеться про Україну та українське буття. Так, наприклад, Харківський університет фігурує у його листах як «український Геттінген» [3, с. 135].

Як свідчать листи, самотність надзвичайно гнітила митця: «Страшусь тяжких, довгих черных вечеров, налетающих ко мне с зимою», – писав А. Метлинський у листі до І. Срезневського від 26 вересня 1939 року. «Высказать сердце свое некому. Общество для меня при моем образовании и моей работи и тяжело и недоступно» [3, с. 141].

Відчуття самотності, за спостереженнями дослідників, було тим відчуттям, яке взагалі супроводжувало людину доби романтизму. Як зазнає А. Ботнікова, романтична епоха стверджувала самодостатність та самоцінність людини, а водночас – її незрозумілість та самотність. Тож люди романтичної епохи відчували гостру потребу у спілкуванні. При цьому на зміну старим формам спілкування приходять нові. Салонна культура XVIII ст. втрачає свої позиції, натомість виробляється культура дружніх гуртків [1, с. 28]. Такі гуртки збирали інтелектуалів, яких поєднував не лише інтерес до нових (романтичних) віянь у мистецтві, але й почуття палкої, високої дружби. У дружбі (у її романтичному розумінні) вбачався порятунок від самотності, а водночас вона відкривала безмежні можливості самопізнання та саморозкриття, яке культивували романтики.

Дружні гуртки романтиків нерідко формувалися при університетах і об'єднували романтиків-науковців та романтиків-літераторів. Вони існували, наприклад, при Ієнському та Харківському університетах. Участь А. Метлинського у літературному гуртку, яким опікувався І. Срезневський, стала поштовхом до зародження поміж ними тієї високої дружби, яка спричинила в майбутньому дружню переписку між ними, значення якої А. Метлинський оцінював так: «Каждое из твоих писем для меня замечательная эпоха в однообразной жизни» [3, с. 139].

Як свідчать листи, А. Метлинський тяжко переживав розлуку з І. Срезневським, який був для нього чи не єдиною духовно близькою

людиною. «Зачем Ты не здесь?» – це запитання рефреном проходить крізь увесь масив листування А. Метлинського з І. Срезневським [3, с. 131]. «Зачем Вы не здесь или я не там?» – запитує А. Метлинський у листі до І. Срезневського від 20 жовтня 1839 року [3, с. 132]. У листі від 30 липня 1840 року А. Метлинський пише про своє сусідство з М. Костомаровим і окреслює свої взаємини з ним та А. Рославським як дружній гурток: «Ах, Измаил, Измаил, зачем ты не можешь оживлять нашего кружка?» [3, с. 137]. І вже невдовзі коментує свої зустрічі з М. Костомаровим: «Это не были светлые надеждами, полные деятельностью дни свидания с тобою» [3, с. 141].

За словами А. Єлістратової, навіть не призначені для друку листи романтиків впливали на літературне життя епохи. Вони ставали надбанням літературного гуртка, до якого належали їх автори [2, с. 310]. Так, А. Метлинський разом з М. Костомаровим нерідко навідувалися О.І. Срезневської (мати І.Срезневського) для того, щоб разом перечитувати листи, які вона отримувала від сина. «Вчера с Н.И. Костомаровым и с Еленой Ивановной и с Вами бродили мы по Чехии и Моравии: из 4 писем прочитано самое 1 и самое последнее» [3, с. 137], – так коментував ці спільні читання А. Метлинський у листі до І. Срезневського від 25 червня 1840 року. Практикували романтики не тільки спільні читання, але й спільні листи-відповіді: «Н.И. (Костомаров – О.С.) припишет сегодня и пошлет» [3, с. 137]

Мотив самотності нерідко знаходить у листах А. Метлинського надзвичайно оригінальне художнє втілення: «Кругом меня так пусто» [3, с. 132], «Я как natura Торричелли не терплю пустоты и потому стараюсь ее кое чем наполнить» [3, с. 136]. А. Шамрай, коментуючи таке вишукане порівняння і працюючи безпосередньо з автографами листів А. Метлинського, писав, що «Метлинський говорить тут про вільні місця на поштовому папері і останні слова приписав на берегах» [3, с. 136]

Утім, цілком можна припустити, що у випадку з апелюванням А. Метлинського до результатів наукової практики Е. Торрічеллі йдеться також про психологічний процес самопізнання та самовизначення, який був нероздільно пов'язаний з епістолярною практикою митців-романтиків. Висловлюючись метафорично, можна стверджувати, що А. Метлинський остерігався пустоти, яка могла існувати не стільки на поштовому папері, скільки у його власному житті.

Як зазначає А. Єлістратова, процес самопізнання і самовизначення, що відігравав надзвичайно важливу роль в епістолярній прозі романтизму, взагалі передбачав постійне апелювання до подій, які відбувалися на історичній арені, і співвіднесення сучасності з минулим і майбутнім. На думку вченої, саме цим зумовлюється надзвичайне значення тих літературних алюзій, які так часто з'являються в листах митців-романтиків або у вигляді прямих чи прихованих цитат, або у вигляді натяків. І якщо в епістолярній прозі XVIII століття літературні алюзії виконували дидактичну функцію або використовувалися для окраси вислову, то в епістолярному доробку романтиків вони органічно пов'язані з тканиною листа і невіддільні

від образу автора. Такі алюзії особливо часто і стихійно виникають в ті моменти, коли життя автора сповнене найбільшого драматизму [2, с. 343].

Такі літературні алюзії трапляються і в листах А. Метлинського. Звертаючись до І. Срезневського, який перебував на той час у Петербурзі, А. Метлинський зовсім несподівано просив його вклонитися пам'ятнику Петра Великого. «Кланяйтесь от меня всем по дороге, кому поклон мой может доставить удовольствие и кто его стоит. ... А коли увидите государя или хоть министра Уварова, то скажите ... слова Добчинского» [3, с. 128]. Але тлумачити цю алюзію варто зовсім не спробою самопізнання та самовизначення адресанта. «Відсилаючи» І. Срезневського до тексту комедії М. Гоголя «Ревізор», у якій, окрім іншого, йдеться і про таке явище, як перлюстрація, А. Метлинський натякає на те, що висловити своє ставлення до государя чи міністра Уварова відкрито він не наважується. Привертає увагу пунктуація, яка характерна для цього листа (використання трикрапки перед зміною інтонації), а також підкреслення (курсив) для посилення інтонаційної виразності. Цікаво, що і в художній спадщині Амвросія Могили трапляються своєрідні цареславні сентенції, які також слід прочитувати з усвідомленням того, що писалися вони, як і листи, у підцензурних умовах.

Прикметним є те, що покликання на комедію М. Гоголя «Ревізор» у листах А. Метлинського до І. Срезневського є неодноразовим. У листі до І. Срезневського від 20 жовтня 1839 року, обмірковуючи свій можливий переїзд до Петербурга і створюючи проекцію самого себе за допомогою образів гоголівської п'єси, А. Метлинський конкретизує своє покликання на текст М. Гоголя: «Если найдете приличным поговорить гденибудь обо мне зри разговор стр. X, строка Добчинский, или Бобчинский» [3, с. 131]. Як і в попередньому листі, А. Метлинський посилює інтонаційну виразність уміщеного натяку за допомогою виділення ключових слів. І сама інтонація, і зміст цієї алюзії очевидно були добре зрозумілі І. Срезневському. Можна лише зробити припущення, що мовилося про істинну суть діяльності тих українців, які відправлялися на службу Російській імперії. Текст листа і конкретика вміщеної в ньому алюзії дають підстави припустити, що А. Метлинський вважав їх ревізорами, які викривають справжнє єство цієї імперії.

Спроби «зашифрувати» зміст були характерними для епістолярної практики А. Метлинського, яка розгорталася в умовах поштової цензури. Занадто переймаючись долею І. Срезневського, усвідомлюючи своє непросте становище, він залишався у своїх листах надзвичайно обережним. Так, у листі від 26 серпня 1840 року знаходимо: «не быть нам, ах! Не быть Ш.Ш.Г.Ч.» [3, с. 138]. Коментуючи цю криптограму, А. Шамрай писав: «Важко сказати, що можуть означати ці чотири літери. Дуже можливо, що їх слід розуміти, як початкові літери прізвищ – Шафарика, Ганки, Челяковського» [3, с. 138]. Перша «Ш.», швидше за все, стосується Т. Шевченка, тому що саме в цьому листі знаходимо і відгук А. Метлинського на вихід у світ «Кобзаря». Перечитавши збірку, він писав

про «необыкновенное дарование поэта *Шевченка*». «Это будет проба» [3, с. 138].

Листи А. Метлинського взагалі багаті зразками літературної критики. Так, у цьому ж листі уміщено негативний відгук про збірник «Сніп» О. Корсуна, який містив багато малоросійської всячини, а водночас лірику М. Петренка, про якого А. Метлинський відгукувався так само високо, як і про Т. Шевченка, і фактично передбачив їх роль і місце в історії української літератури. «Но тут же является и поэт истинный не нам чета, студент бедный без роду и племени, некто *Петренко*» [3, с. 138].

З листів А. Метлинського, адресованих І. Срезневському, дізнаємося як про лектуру його самого, так і про ті твори, які були доступними для українського читача 30-50-х років XIX століття завдяки функціонуванню окремих періодичних видань чи виходу у світ альманахів. Йдеться, наприклад, про популярність Байрона [3, с. 168], про дозвіл цензури на публікацію роману «Жак» Жорж Санд [3, с. 190]. А. Метлинський згадує про «Фауста» Гете, який, за словами романтика, незабаром стане відомий усьому Харківському університету й усьому Харкову [3, с. 134]. Він позитивно відгукується про творчість В. Шекспіра, М. Лермонтова [3, с. 142], про прозу Ч. Діккенса [3, с. 135], поезію В. Жуковського [3, с. 136], а надто – про твори чеських авторів [3, с. 133], що було зумовлено ідеєю слов'янського єднання, яку пропагували романтики.

Здійснюючи огляд тогочасної періодики, А. Метлинський робив ставку не на російські видання, а на європейські. У його листах у нейтральному тоні мовиться про «Маяк», «Библиотеку для чтения», «Северную пчелу». Є згадки про такий часопис, як «Сын Отечества», що не відповідав естетичним смакам А. Метлинського, та «Журнал Министерства Народного Просвещения», який «тянется как устарелый чиновник на должность» [3, с. 137]. Натомість романтик високо ставив ті часописи, які йому надсилав із Чехії І. Срезневський, а також «Revue des deux Mondes», «Buchlander Lucas aus Mitawa». Романтик переймався прагненням знайти потрібні книги під час закордонних мандрівок до Німеччини, зокрема до Люнебурга [3, с. 137].

Чимало місця в листах А. Метлинського відведено питанню про видавничі справи в Україні: про видання творів В. Пассека, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Костомарова, Я. Щоголева, Л. Боровиковського та публікацію альманахів і фольклорних збірників. Водночас А. Метлинський пише і про ті цензурні перепони, які нерідко перекреслювали будь-які творчі плани. Описуючи ситуацію з виданням збірника українських пісень, романтик писав: «Много песен, без большого основания, нельзя было напечатать, а иные пришлось сократить или изменить, чего впрочем я не позволил себе, чего пример увидите в напечатанной вначале 35-го полулиста (воля – доля)» [3, с. 194]. Як свідчить А. Метлинський у листах до І. Срезневського, заборонені цензурою твори не дозволялося не лише друкувати, але й згадувати у наукових працях чи літературно-критичних замітках [3, с. 190].

Листи А. Метлинського дозволяють окреслити коло його властиво романтичних наукових зацікавлень. Він пише про актуальність етнографічних досліджень, про те «поэтическое чувство любви к народности» [3, с. 152], яке надихало його на потужну фольклористичну та фольклорно-видавничу діяльність. У цих листах знаходимо інформацію про науковий метод Метлинського як збирача й видавця фольклорних текстів, його ставлення до фольклорних підробок [3, с. 197]. Із його листів простежується властиво романтична увага до національної історії й обґрунтовується потреба роботи з рукописами, які гниють в архівах [3, с. 155]. Листи фіксують й типово романтичну увагу А. Метлинського до мовного питання та спробу укласти російсько-український словник [3, с. 192]. Епістоли романтика дають розуміння його перекладацької манери [3, с. 135]. У листах до І. Срезневського А. Метлинський неодноразово писав про свою романтичну мрію об'їхати Україну з етнографічною метою, також відправитися у наукову подорож до Німеччини (для вивчення естетики) [3, с. 157, с. 174].

І хоча сповідальний елемент посідає провідне місце в листовних діалогах А. Метлинського з І. Срезневським, інформаційна складова його листів також є досить помітною. Цю обставину слід виводити з прохання самого І. Срезневського, який, опинившись далеко від Харкова, прагнув отримувати якомога більше інформації найрізноманітнішого характеру. А. Метлинський прагнув виконати це прохання, тому його листи рясніють подробицями з життя Харківського, а згодом Київського університетів, з життя і побуту відомих І. Срезневському харків'ян. Тут усе до найдрібніших деталей: подорожі, гостини, одруження, народження дітей, історії хвороб, діагнози, суперечки, непорозуміння, чвари, інформація про епідемію холери, рівень викладання та хабарництво у Харківському університеті тощо.

Ці деталі нерідко переобтяжують листи А. Метлинського до І. Срезневського, але саме таких листовних розмов прагнув І. Срезневський. А. Метлинський так тлумачить цю обставину і свої непорозуміння з І. Срезневським: «Перечитывая недавно, Измаил Иванович, последнее Ваше письмо к Елене Ивановне, удивился я, что вините Вы меня в краткости писем, между тем, как очень недавно еще послал к вам предлинное письмо» [3, с. 139]. Він постійно вибачався перед І. Срезневським за «скудость письма и фантазии» [3, с. 138].

Цю «скудость» А. Метлинський пояснював тим, що йому доводиться «прозябать в маленькой малоизвестной» йому частинці Харкова. «А эта частица, эта сфера (говорю свысока), со всеми своими пренадлежностями, от формы до идеи (от шкурки до начинки), от периферии до центра включительно (которого честь в этом случае принадлежит моему я), со всеми радиусами и тангенсами (исключая людей для Вас и для меня близких), – вся эта, говорю, сфера чем не пустота» [3, с. 150].

Цей фрагмент яскраво ілюструє специфіку епістолярної манери А. Метлинського. Зокрема, для текстів його листів характерними були вставні речення, які конкретизували настрій та інтонацію фрази.

Нехарактерним було використання простонародних, витриманих у бурлескно-поетичному ключі висловів. Висловлювання на зразок «от шкурки до начинки» – це виняток, а не норма для епістолярних текстів Метлинського-романтика. Оминаючи подібні шаблони, він звертався не до простонародної жартівливої традиції (хоча, як фольклорист, він високо цінував її), а до традиції наукової, досягаючи при цьому того ж таки комічного ефекту. Очевидно, що «радіуси» й «тангенси» – це ті окремі високопоставлені, високоповажні сучасники, які не відповідали своїм посадам та званням, про що неодноразово писав А. Метлинський у своїх листах до І. Срезневського.

Оглядаючи українську романтичну епістолярну прозу, слід пам'ятати, що український романтизм, на відміну від західноєвропейського романтизму, утверджував свої позиції не у боротьбі з класицизмом, який в українській літературі не сягнув вершин у своєму розвитку, а у подоланні бурлескно-травестійних традицій. Це не могло не позначитися і на епістолярній практиці українських романтиків. Високо оцінюючи роль І. Котляревського в історії національного письменства, А. Метлинський, як і решта українських романтиків, водночас виступав проти засилля так званої «котляревщини» в українській літературі першої половини XIX століття. Тому й епістолярний стиль А. Метлинського характеризується прагненням до вишуканості і контрастує, наприклад, з епістолярним стилем Г. Квітки-Основ'яненка, на якому позначилися впливи бурлескно-травестійних традицій та традиції сентименталізму.

Тон і зміст листовної розмови А. Метлинського з І. Срезневським з плином часу та з розвитком найрізноманітніших подій змінювалися. Якщо у ранніх листах А. Метлинського домінує щира сповідь, адресована І. Срезневському, який фігурує як «добрий мой», «милий мой», то в пізніх епістолах (починаючи з другої половини 40-х років, а особливо писаних після 1849 року, тобто з моменту призначення І. Срезневського на посаду академіка) переважає ділова розмова, звернена до «почтейнейшого», рідше – «любезнейшого Измаила Ивановича». У ранніх листах А. Метлинський пропонував: «Начнем говорить *ты*» [3, с. 133] і практикував такі безпосередні звертання: «Не получали мы от тебя (то от Вас, то от тебя... Сам замечаю, что совершенно запутан в этих местоимениях, следуя то чувству и логике, то привычке и обычаю) не получили ответа на письмо мое и Рославского вместе» [3, с. 143]. У пізніх листах такі вольності А. Метлинським не допускалися.

Причиною зміни тону і тимчасових непорозумінь між А. Метлинським та І. Срезневським була не тільки і не стільки хвороблива уява А. Метлинського (на цьому наполягав В. Срезневський, син І. Срезневського, у дослідженні «Из первых лет научно-литературной деятельности И.И. Срезневского»). Причини були й дещо інші. Слід погодитися з твердженням А. Шамрая, який писав: «В пізніших листах Метлинського, писаних вже тоді, як Срезневський був академіком, можна ясно відчутти і

неувагу з боку Срезневського до свого старого приятеля, і авторитарність тону, що могла ображати Метлинського» [3, с. 210].

Отже, листи А. Метлинського до І. Срезневського є яскравим прикладом романтичної епістолярної прози в її власне українському варіанті. Маючи за основу ліричний елемент, ці листи дають можливість простежити духовну біографію українського романтика, скласти його психологічний портрет, дослідити ті важелі, які найбільше вплинули на формування його світогляду та творчої манери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ботникова А.Б. Немецкий романтизм : диалог художественных форм : [монография] / Алла Борисовна Ботникова. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2003. – 341 с.
2. Елистратова А. Эпистолярная проза романтиков // Европейский романтизм / [отв. ред. И.Неупокоева, И.Шетер]. – М. : Наука, 1973. – С. 309–351.
3. Харківська школа романтиків : у 3 т. / [ред., вступні статті й примітки А. Шамрая]. – Х. : ДВУ, 1930. – Т. 2. – 224 с.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Летючою Л.П.
Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року*

УДК 811.112.2'42

*Олеся Склярєнко
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ПЕРСОНАЖНИЙ ДИСКУРС ЯК СЛАДОВА АВТОРСЬКОГО НАРАТИВУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (на матеріалі оповідань Інгеборг Бахманн)

У статті досліджуються особливості персонажного дискурсу як складова авторського нарративу на матеріалі оповідань відомої австрійської письменниці Інгеборг Бахманн. Автором було встановлено, що персонажному дискурсу аналізованих оповідань характерне використання таких комунікативних стратегій як кооперативні, конфліктогенні та маніпулятивні. Було також встановлено, що важливими компонентами комунікативних стратегій в цих оповіданнях є комунікативні тактики втішання, вмовляння та залякування. На мовленнєвому рівні такі характеристики є визначальними на лексичному та синтаксичному рівні.

Ключові слова: *оповідання, дискурс, нарратив, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, дискурсивна поведінка.*